

XX АСРНИНГ БИРИНЧИ ЯРМИГАЧА БЎЛГАН ДАВРДА ЎЗБЕКИСТОНДА ЧОРВАЧИЛИКНИНГ АҲВОЛИ

Рўзибоев Дилшод Аъзам ўғли

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти
“Ижтимоий фанлар” кафедраси мустақил тадқиқотчиси

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада Ўзбекистонда мустамлака ҳукуматининг чорвачилик соҳасидаги сиёсий қарашлари ҳақида сўз боради. Бундан ташқари, Ўзбекистонда совет ҳокимиятининг дастлабки йилларида чорвачиликнинг умумий аҳволи, биринчи жаҳон уруши ва минтақадаги ҳарбий ҳаракатлар натижасида чорвачиликнинг таназзулга учраши ва чорва моллари сонининг кескин қисқариши, ташқи кўриниши, чорвачиликни ривожлантиришга қаратилган илк уринишлар, совхоз ва фермер хўжалиklarининг пайдо бўлиши, амалдаги озуқа сиёсатининг шаклланиши билан боғлиқ омиллар ёритилган.

Калим сўзлар: Госплан, Азодеда трести, Охунбобоев, Будёний, Янги Чорва, Қизил Чорва, Фрунзе, Ўзбекқоракўл трести, ишлаб чиқариш кооперативи.

ABSTRACT

This article focuses on the political views of the colonial government of Uzbekistan in the field of animal husbandry in the period between the two world wars. In addition, the general state of animal husbandry in Uzbekistan in the early years of Soviet power, the collapse of the livestock industry as a result of the First World War and hostilities in the region and a sharp reduction in the number of livestock, the appearance of the first attempts to develop animal husbandry, the emergence of state farms and farms, factors associated with the formation feed policy in action.

Keywords: Gosplan, Azodeda trust, Akhunboboev, Budyoniy, Yangi Chorva, Qizil Chorva, Frunze, Uzbekkorakol trust, production cooperative.

АННОТАЦИЯ

В данной статье основное внимание уделяется политическим взглядам колониального правительства Узбекистана в области животноводства в период между двумя мировыми войнами. Кроме того, общее состояние животноводства Узбекистана в первые годы советской власти, развал животноводческой отрасли в результате Первой мировой войны и военных действий в регионе и резкое сокращение поголовья скота, появление первые

попытки развития животноводства, появление совхозов и фермерских хозяйств, выделяются факторы, связанные с формированием кормовой политики в деле.

Ключевые слова: Госплан, трест «Азодеда», Ахунбобоев, Будёний, Янги Чорва, «Қизил чорва», Фрунзе, трест «Узбеккораколь», производственный кооператив.

КИРИШ

Чорвачилик маҳсулотлари иқтисодиётда муҳим ўрин тутди. Саноат ва аҳоли турмуш тарзида муҳим о‘рин тутган чорвачиликдан бир қанча маҳсулотлар олинди. 1920 йил охиридан бошлаб чорвачилик маҳсулотлари нафақат аҳоли эҳтиёжлари учун, балки Совет ҳукуматининг талабига биноан ҳам етказиб берилди. Натижада чорвачилик маҳсулотлари қайта ишланиб, далаларга тайёр маҳсулот етказиб берилди. Бироқ, бу жараёнда бир қатор тўсиқлар мавжуд эди. Хусусан, чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш учун машина ва ускуналар етишмайди, бундан ташқари, марказдан олиб келиниши шарт бўлган техниканинг кичик қисми республикага етиб келган. Ушбу техникалардан фойдалана оладиган мутахассислар сони ҳам чекланган, бу эса ишлаб чиқаришга салбий таъсир кўрсатмоқда. Натижада чорвачилик маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлаш режалари кўп ҳолларда бажарилмай қолди.

АДАБИЁТЛАР ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Мазкур мақолани таҳлил қилар эканмиз, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 2-сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасида пиллачилик ва қоракўлчиликни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6059-сонли қарори, 2019-йил 28-мартдаги “Ўзбекистон Республикасида пиллачилик тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ветеринария ва чорвачиликда давлат бошқаруви» 2017-йил 7-февралдаги ПФ-5696-сон, «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон, 2017-йил 4-августдаги ПФ-5134-сон «Тадбирлар тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги фаолиятини тубдан такомиллаштириш тўғрисида»ги ва 2019-йил 28-мартдаги ПҚ-4254-сонли “Ўзбекистон Республикаси Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш давлат қўмитаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги қарорлар услубий манба сифатида белгиланди.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Бугунги кунда чорвачилик соҳасига эътиборнинг кучайиши аҳолини озиқ-овқат билан таъминлашга ҳамда мамлакат иқтисодиётининг ривожланишига ижобий шароит яратмоқда. Иқтисодиётда аграр соҳанинг аҳамияти ошиб бораётган бугунги кунда чорвачилик истиқболлари билан бир қаторда, унинг тарихий хусусиятларини тадқиқ этиш муҳим аҳамият касб этади. Жумладан, чорвачиликнинг иқтисодий жиҳатларини ҳамда уларнинг тарихий ривожланиш хусусиятларини аниқлашга алоҳида урғу берилмоқда. Дунёнинг турли олий ўқув юртлари ва илмий тадқиқот марказларида ушбу масалалар тадқиқи муҳим аҳамият касб этиб, ўрганилиши лозим бўлган муҳим вазифалардан бири бўлиб қолмоқда.

Сўнги ўн йилликда Ўзбекистонда иқтисодиётнинг асосий тармоғи саналган чорвачилик соҳасини ривожлантиришга катта эътибор қаратила бошланди. Ушбу тармоқни ривожлантириш мақсадида ўтган йиллар давомида чорва миқдорини кўпайтириш ҳамда чорвани озуқа билан таъминлаш масалаларига алоҳида аҳамият берилмоқда. Шунингдек, мазкур соҳанинг моддий-техник базаси шаклланди ва чорвачилик маҳсулотларининг савдоси ривожланди. Жумладан, чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш, жаҳон бозорида рақобатбардош тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва уни экспорт қилишни кўпайтириш бўйича муҳим ишлар амалга оширилмоқда. «Ҳаракатлар стратегияси»да иқтисодиётни ривожлантиришнинг устувор йўналишлари сифатида аграр маҳсулотларни қайта ишлаш ҳамда озиқ-овқат хавфсизлигини янада мустаҳкамлаш каби вазифалар кўрсатиб ўтилган¹. Мазкур масалаларни амалга ошириш учун чорвачилик соҳасидаги анъаналарни ўрганиш ҳамда улардан унумли фойдаланиш муҳим амалий аҳамият касб этади. Чорвачиликни ривожлантириш ишлари биринчи навбатда чорва молларини озуқа билан таъминлаш, ҳайвонларга турар-жойлар қуриш ва соҳада ишчи кучини таъминлаш ҳисобланган². Буларнинг барчаси эса молиявий ҳолатнинг барқарор ва давомий бўлишини талаб қилган. ЎзССР Давлат режа бюроси маълумотларига кўра, 1926 йилда чорвачиликка жами 66 564,7 минг рубль, деҳқончиликка 364 936,5 минг рубль, боғдорчиликка 9 424,7 минг рубль ҳамда узумчиликка 10351,4 минг рубль миқдорда пул ажратилган. Мазкур

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони.

² Хамдамов А. Себестоимость продукции скотоводства и пути ее снижения (На примере колхозов Самаркандской области Узбекской ССР). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Ташкент, 1971. – С. 16.

маълумотдан кўришиб турибдики, энг кўп маблағ деҳқончиликни ривожлантириш учун ажратилган. Чорвачиликка боғдорчилик ва узумчиликка қараганда кўпроқ маблағ ажратилган. Бироқ буни деҳқончиликка ажратилган маблағ билан солиштирсак чорвачиликка ажратилган маблағ бир неча баробарга камлигини кўришимиз мумкин. Чорвачиликка ажратилган маблағларни ҳудудлар кесимида таҳлил қилсак энг кўп маблағлар Зарафшон, Қашқадарё ва Фарғона вилоятларига ажратилган. Қашқадарё ва Зарафшон ҳудудларига бошқа вилоятларга қараганда кўпроқ пул ажратилишига сабаб мазкур минтақалар Ўзбекистонда асосий қоракўл чорваларини етиштириб берувчи ҳудудлар ҳисобланган ҳамда совет ҳокимияти чорвачиликнинг бу соҳасидан манфаатдор бўлган. Мазкур даврда Фарғона вилояти аҳоли сони жиҳатидан бошқа минтақаларга қараганда катта вилоят бўлганлиги ҳисобга олинса ажратилган маблағ чорвачиликни ривожлантиришга етарли бўлмаганлиги кўзга ташланади. Хусусан, Фарғона вилоятида аграр соҳага ажратилган умумий маблағнинг 83 фоизи деҳқончилик учун сарфланган бўлса, фақатгина 8 фоиз маблағ чорвачилик учун сарфланган. Мазкур ҳолат Тошкент вилоятида 82 фоиз ажратилган маблағ деҳқончилик учун ва 14 фоизи чорвачилик учун сарфланган. Самарқанд вилоятида эса 70 фоиз маблағ деҳқончилик учун ва 17 фоизи чорвачилик учун ажратилган. Қашқадарё вилоятида эса жами ажратилган маблағнинг деярли 39 фоизи чорвачилик учун сарфланган. Хоразм, Тошкент ва Самарқанд вилоятларида чорвачиликни ривожлантириш ажратилган маблағлар анча кам бўлган³.

Ўзбекистан ССР 1925 йил февралда ташкил топгач, иктисодий соҳада Марказнинг манфаатлари янада кучлироқ устунлик кила бошлади. Республика асосан кишлок хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришга ихтисослашганлиги туфайли мураккаб ижтимоий-сиёсий жараёнлар гирдобидида қолди. 1925 йили Ўзбекистонда қоракўл кўйларининг сони 600000 атрофида бўлган⁴. Қоракўл тери ишлаб чиқариш ва маҳсулот экспорти кескин камайди. 1925-1930 йилларда совет ҳокимияти томонидан Ўзбекистонда чорвачиликнинг ривожлантиришнинг икки йўли муҳокама қилинди. Буларнинг биринчиси чорвачилик соҳасидаги илмий тадқиқотлар ҳамда зотли молларни кўпайтириш масаласига қаратилган эди⁵. Бунда албатта чорвачилик хўжалиқларининг

³ЎзМА, Р-86-фонд, 1-рўйхат, 2483-иш, 12-13-варақ.

⁴ Вsesоюзный научно-исследовательский институт каракулеводства. - М., 1975. - С. 8-10.

⁵ ЎзМА. 10-фонд. 1-рўйхат. 789- иш. 1-варақ.

техник ривожланиши ҳам инобатга олиними лозим бўлган⁶. Чорвачиликни ривожлантиришнинг иккинчи йўли сифатида чорваларни боқишда гўшт ва сут маҳсулотларини оширишга ёрдам берадиган янги усуллардан фойдаланиш масаласи муҳокама қилинган. Бундан ташқари, чорвачилик соҳасидаги экспорт масаласига алоҳида аҳамият берилган. Бунда совет ҳокимияти чорвага алоҳида товар сифатида қарашни бошлаган ҳамда бу йўналишни иқтисодиёт ва саноатдаги ўринларини оширишга ҳаракат қилган⁷. 1927 йили давлат қабул пунктида қора қоракўл терилари 14 рубль 50 тийиндан, 1928 йили 16 рублдан нархланган⁸. Етиштирилган қоракўл териларини асосан Боку майда ҳунарманчилик кооперацияси, Грузиянинг Кутаиси бош кийим ҳунармандлари артели, Боку шаҳрида “Азодеда” трести, Ленинград ишлаб чиқариш артели сотиб оларди⁹. Демак, Ўзбекистан қоракўлининг асосий харидорлари Кавказ ва Россиянинг турли минтақаларидаги кооперациялар бўлган. 1930 йилларда совхозлар ва якка тартибдаги хўжаликларга давлат томонидан чорвалар ажратилган. 1938 йилда йирик шохли чорва ва йилқичиликка эътибор кучайганлиги сабабли 1937 йилга нисбатан қолхозлар ва якка тартибдаги хўжаликларга қўй ажратиш қисқарган. Бошқа томондан, қоракўл қўйларини етиштирувчи фермалар фаолияти ривожланган бўлиб, улар Ўзбекистоннинг маълум ҳудудларида мавжуд бўлган. Шу сабаб қоракўл қўйларини етиштирувчи районларни қўшимча қўллаб-қувватлаш ишлари олиб борилади. Совет ҳокимияти 1939 йил 1 январгача барча қолхозларни чорва билан таъминлаш орқали чорвасиз қолхозлар сонини камайтирмоқчи бўлган¹⁰.

1930-1940 йилларда давлат кооператив хўжаликлари, қолхозлар, қолхозчилар, якка тартибдаги хўжаликлар ҳамда ишчи ва хизматчилар чорва молларини боқиш билан шуғулланган. Чорва билан шуғулланадиган асосий гуруҳ чорвадорлар бўлган бўлиб, йирик шохли чорвалар, қўй ҳамда эчкиларни етиштиришда асосий ўрин тутган. Бошқа томондан эса отнинг асосий қисми қолхозларда боқилган бўлиб, якка тартибдаги қолхозчи ёки ишчиларнинг улуши бу соҳада анча кам бўлган. Шунингдек, қолхозлар йирик шохли чорва, қўй ва эчкиларни етиштиришда ҳам етакчи ўринлардан бирида турган. Давлат кооператив хўжаликлари чорва етиштириш бўйича бошқа гуруҳларга қараганда

⁶ Хамдамов А. Себестоимость продукции скотоводства и пути ее снижения (На примере колхозов Самаркандской области Узбекской ССР). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Ташкент, 1971. - С. 12-13.

⁷ ЎзМА, 10-фонд, 1-руйхат, 789- иш, 1-2-варақ.

⁸ Ўз МА, Р-91-фонд, 2-руйхат, 160- иш, 346-350-варақлар.

⁹ Ўз МА, Р-91-фонд, 2-руйхат, 160-иш, 26-29-варақлар.

¹⁰ ЎзМА, Ф-90-фонд, 8-руйхат, 1717-иш, 3-варақ.

орқада бўлган ¹¹. 1935-1940 йилларда Ўзбекистонда чорвачиликка ихтисослаштирилган бир қанча совхозлар ташкил топган. Хусусан, Бухоро вилояти Бешкент туманидаги “Охунбобоев”, Косон туманидаги “Будёний”, Наманган вилояти Поп туманидаги “Янги чорва”, Самарқанд вилояти Пахтакор туманидаги “Қизил чорва” ҳамда Тошкент вилоятидаги “Фрунзе” каби совхозлар шулар жумласидан ҳисобланади ¹². 1930 йиллар бошига келиб Ўзбекистонда чорва миқдорида ўсиш кузатила бошланди. Хусусан, йирик шохли чорвалар сони фақатгина 1934 йилга келиб 1917 йилдаги миқдорга етган. Йирик шохли чорвалар сони йилига ўртача 5,9 фоизга ошиб борган. Отлар сони эса 1934 йилда 1917 йилдаги от миқдорининг 70 фоизига етган эди ¹³. 1938-1939 йилларда чорва молларининг колхозлар ва якка тартибдаги хўжаликларда ўсиши турлича кечди. Жумладан, колхозлардаги чорва моллари миқдорининг ошиб бориши кузатилган бўлса, якка хўжаликларда аксинча камайиб борди. Хусусан, якка хўжаликларда йирик шохли чорваларнинг улуши кескин тушиб кетган. Масалан, якка тартибдаги хўжаликлардан колхозларга чорваларнинг сотиб олиниши ёки мусодара қилиниши натижасида 1939 йилда якка хўжаликларда 21,7 минг йирик шохли чорвалар мавжуд бўлган бўлса, 1940 йилда уларнинг сони 5,9 минггага камайган. Бу рақамларни агар фоиз ҳисобида оладиган бўлсак, якка хўжаликларда мазкур чорва турлари сони 73 фоизга тушиб кетган ¹⁴. Колхозларда аксинча вазият кузатилиб, ҳар бир чорва турлари миқдори ошиб борган. Жумладан, 1938 йилда йирик шохли чорвалар сони 3,8 мингга бўлган бўлса, 1939 йилда уларнинг сони 19,9 минггага етди. Мазкур ҳолат қорақўл ва жайдари қўйлар сонида ҳам яққол кўзга ташланади. Эчкилар сони ҳам якка хўжаликларга қараганда колхозларда кўпроқни ташкил этган.

Колхоз ва совхозларда чорва миқдорининг ўсиши чорва молларининг сотиб олиш ҳисобига юз бераётган эди. Хусусан, 1939 йил учун чорва моллари сонини кўпайтириш ва чорвачиликни ривожлантириш бўйича давлат дастури доирасида чорвачилик фермалари, совхозлар ва колхозлар учун 12,8 минг бош чорва моллари сотиб олинган эди ¹⁵. Чорва молларини колхоз ва совхозлар учун сотиб олиш жараёнлари совет ҳокимиятининг кейинги йилларида ҳам сақланиб

¹¹ ЎзМА, Р-837-фонд, 32-рўйхат, 3066-иш, 13-варақ.

¹² ЎзМА, Р.Р.837-фонд, 32-рўйхат, 2331-иш, 3-варақ.

¹³ ЎзМА, Р-86-фонд, 1-рўйхат, 2483-иш, 29-30 варақлар.

¹⁴ ЎзМА, Р-837, 32-рўйхат, 2331-иш, 15-варақ.

¹⁵ ЎзМА. Р-837, 32-рўйхат, 2331-иш, 16-варақ.

қолинган¹⁶. Ўзбекистонда қорақулчилик хужаликлари сони кўпайтирилиб, 1936 йили “Ўзбекқоракўл” трестига қарашли 20 та совхоз фаолият олиб борди¹⁷. Кейинги йилларда Ўзбекистонда қоракўл етиштириш кўпайтириб борилди. 1940 йили 971 000 қорақул тери тайёрланган бўлса, 1962 йили 1 871 000 дона тери тайёрланди¹⁸. Ўзбекистон тоза сифатли қоракўл тери етиштириш буйича иттифокда юкори ўринда турди. Таҳлилларга кўра, 1954 йили мамлакатдаги бу турдаги қоракўл терининг 48 фоизи Ўзбекистонда етиштирилган¹⁹. 1926-1927 йилларда Ўзбекистоннинг иккита районида йилқиччилик артеллари ташкил этилган. Улардан бири Самарқанд округининг Пастдарғом районида ташкил топган бўлса, иккинчи отхона Зарафшон округининг Хатирчи районида очилган эди. Мазкур янги ташкил топган иккита йилқиччилик артеллари 22 бош айғир отлари билан таъминланган эди. 1928-1929 йиллардан бошлаб от етиштиришга мўлжалланган мазкур ташкилотлар ўз отларини қишлоқ хўжалик кооперацияларига беришни бошлаган. Мазкур даврида Ўзбекистонда чорванинг бир қанча турлари мавжуд бўлган бўлиб, улардан энг кўп тарқалганлари кўй, эчки, от, сизир ва туя бўлган. Мазкур чорваларнинг миқдори маълум даврларда ўзгариб турган ҳамда бунга бир қанча омиллар таъсир ўтказган. Статистик маълумотлар таҳлили шуни кўрсатадики, совет ҳокимиятининг дастлабки даврларида барча чорва турлари сони камайиб кетган. 1920 йиллар ўрталарида чорва турлари сони ҳудудлар кесимида ҳам фарқ қилган. Масалан, отлар миқдори Фарғона ва Самарқанд вилоятларида бошқа ҳудудларга қараганда кўпроқни ташкил этган. Кўйлар сони эса Сурхондарё, Қашқадарё ва Зарафшон вилоятларида бошқа вилоятларга қараганда кўпроқни ташкил этган бўлиб, Хоразм ва Фарғона вилоятларида мазкур чорва турлари камроқ бўлган. 1930 йилларнинг ўрталарига келибгина Ўзбекистонда 1917 йилдаги чорва сонига қисман яқинлашган. 1930 йилларнинг охирида колхоз ва совхозлардаги чорва сонлари ошиб бориб, яқка тартибдаги чорвадорларнинг чорвалари миқдори камайиб кетган. Мазкур жараёнларда колхоз ва совхозларнинг чорва молларини сотиб олиш омиллари муҳим ўрин тутган. Хусусан, совет ҳокимиятининг дастлабки даврлари ҳисобланган 1917-1920

¹⁶ Ахмедов Н. Коммунистическая партия Узбекистана в борьбе за развитие общественного животноводства (1966-1970 гг.) Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – Ташкент, 1973. - С. 9.

¹⁷ Ўз МА, Р-93-фонд, 11-руйхат, 460-иш, 29-варак.

¹⁸ Насиров Б. Опыт развития каракулеводства совхозов Узбекистана. Дисс.канд. сельскохозяйственных наук: Самарканд, 1963 - С. 8.

¹⁹ Канцеляльский А.С. Качество каракуля совхозов и колхозов за 1954-1955 гг. // Каракулеводство и звероводство. - Москва, 1956. - №1. - С. 24-27.

йилларда ўлкада чорвачилик инқирозга учраган эди. Бу биринчи навбатда Биринчи жаҳон уруши муносабати билан кўпгина чорваларни турли мақсадларда олиб чиқиб кетилиши ҳамда истиқлолчилик ҳаракатларидаги қуролли жараёнларга боғлиқ эди. Мазкур жараёнлар натижасида чорвачиликка эътибор сусайиб кетди. Бундан ташқари, маҳаллий чорвадорлар ўз чорваларини боқиш имкониятига эга бўлолмади. 1924-1925 йилларда минтақада миллий-худудий чегарланиш ишлари натижасида бошқа моддий бойликларни тақсимлаган бўлгани каби чорваларни бўлишиш ишлари олиб борилди. Мазкур жараёнда яқка тартибдаги чорвадорлар кўлида бўлган чорвалар давлат тасарруфига ўта бошлади. Кейинчалик колхоз ва совхозлар ташкил этилиши натижасида хусусий чорваларни мазкур колхоз ва совхозларга ўтказиш жараёни тезлашиб кетди. Жумладан, чорвачиликнинг маълум бир турини боқишга мўлжалланган совхозлар ташкил этилди ва улар ўз атрофидаги деярли барча чорваларни ўз тасарруфига олди. Бундан ташқари, колхозларда чорвачилик фермалари ташкил этилди. Мазкур жараёнлар айниқса 1930-1940 йилларда жадаллик билан олиб борилди. Чорваларнинг аксарият қисми давлат тасарруфига ўтказилиши натижасида чорвачиликни ривожлантириш совет маъмуриятининг соҳада олиб борган сиёсатига боғлиқ бўлиб қолди. Энг биринчи навбатда чорвалар сонини ошириш ҳамда зотдор чорва турларини сақлаб қолиш ва кўпайтириш мақсадида урчиштириш ишларига эътибор берилди. 1920-1940 йилларда Ўзбекистонда чорвачиликни ривожлантириш учун яйлов ерлар ва чорва озуқалари муҳим аҳамият касб этган. Буннинг сабабларидан бири мазкур даврда аксарият яйлов ва пичан етиштириладиган ерлар деҳқончилик ерларига айлантирилган. Натижада чорваларни ем-хашак билан таъминлашда бир қанча муаммолар юзага кела бошлади. Бундан ташқари, чорва озуқаси сиёсати маълум ташкилотлар томонидан олиб борилган бўлиб, бу ҳолат чорваларни озуқа билан узлуксиз таъминлаш даражаси ушбу муассасалар фаолиятига боғлиқ бўлиб қолди.

ХУЛОСА

Собиқ Иттифоқ йилларида чорвачиликнинг давлат мулкига о'тиши, чорвачиликдаги о'згаришлар ва уларнинг тарихий динамикаси, чорвачиликнинг ташқи савдодаги о'рни, чорвачиликда олиб борилган ислохотлар ва ўтган асрнинг биринчи ярмидаги ривожланиш бу соҳанинг ривожига ижобий таъсир кўрсатади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони.
2. Хамдамов А. Себестоимость продукции скотоводства и пути ее снижения (На примере колхозов Самаркандской области Узбекской ССР). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Ташкент, 1971. – С. 16. ЎзМА, Р-86-фонд, 1-руйхат, 2483-иш, 12-13-варақ.
3. Всесоюзный научно-исследовательский институт каракулеводства. - М., 1975. - С. 8-10. ЎзМА. Р-837,32-руйхат,2331-иш, 16-варақ.
4. Ахмедов Н. Коммунистическая партия Узбекистана в борьбе за развитие общественного животноводства (1966-1970 гг.)Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – Ташкент,1973. - С. Ўз МА, Р-93-фонд, 11-руйхат, 460-иш, 29-варақ.
5. Насиров Б. Опыт развития каракулеводства совхозов Узбекистана. Дисс.канд. сельскохозяйственных наук: Самарканд, 1963 - С. 8.
6. Канццепальский А.С. Качество каракуля совхозов и колхозов за 1954-1955 гг. // Каракулеводство и звероводство. - Москва, 1956. - №1. - С. 24-27. ЎзМА, Р-10-фонд, 1-руйхат, 789-иш, 3-варақ.
7. Мамасалиев, М. М. (2022). Эпоха государственного управления амира темура: философские и теоретические основы. in развитие современной науки и образования: актуальные вопросы, достижения и инновации (pp. 161-165).
8. Mamasaliyev, Mirzoulug' Mirsaidovich (2021). The state of sahibqiran amir temur philosophical and ethical issues in management. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (8), 456-462.
9. Mamasaliev, M. M., & Elboeva, S. B. (2019). Religious-philosophical doctrines of Sarvepalli Radhakrishnan. Theoretical & Applied Science, (11), 339-342.
10. Ахмедов Бекзод Абдирахмонович (2018). Ўзбекистонда қоракўлчилик соҳасидаги илмий-тадқиқот ишлари ва унинг натижалари. Ўзбекистоннинг маънавий, ижтимоий-иқтисодий тараққиёти ва замонавий тарих фани: Республика илмий-амалий конференция материаллари. Қарши, 2018. Б. 211-213.
11. Ахмедов Бекзод Абдирахмонович (2021). The study of karakul breeding in uzbekistan during the soviet era. Middle European Scientific Bulletin (MESB) ISSN: 2694-9970 Table of Content - Volume 18 (Nov 2021) –Б.526-533.

-
12. Рўзибоев Дилшод Аъзам ўғли (2021). 1946-1953 йилларда Ўзбекистонда чорвачилик хўжалигида ўзгаришлар ва уланринг ўзига хос хусусиятлари. IJORCES International journal of conference series on education and social sciences. Copyright © 2021, ISSN 2717-7076 Bursa, Turkey, 41-45-бетлар.
13. Рўзибоев Дилшод Аъзам ўғли (2022). Положение животноводства в Узбекистане в 1920-1940 гг. Развитие современной науки и образования: актуальные вопросы, достижения и инновации сборник статей Международной научно-практической конференции, Состоявшейся 20 января 2022 г. в г. Пенза, 154-159- бетлар.
14. Akhmedov, B. A. (2021). HISTORY OF KARAKUL INDUSTRY IN UZBEKISTAN. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 1159-1163.
15. Akhmedov, B. A. (2020). KARAKUL BREEDING DURING THE BUKHARA EMIRATES. In НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ (pp. 160-162).